

Wacław Uruszczak

Komputer na usługach współczesnej kanonistyki

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 15/1-2, 304-308

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KOMPUTER NA USŁUGACH WSPÓŁCZESNEJ KANONISTYKI

Historycy coraz częściej sięgają po bardziej nowoczesne narzędzia badawcze niż tradycyjny papier i pióro. Coraz głośniejsze mówi się o wykorzystaniu maszyn matematycznych w badaniach historycznych; już pojawiły się pierwsze prace naukowe, publikujące wyniki uzyskane przez użycie najnowszych zdobyczy techniki obliczeniowej.¹

W publikacjach poświęconych temu zagadnieniu² zwraca się uwagę na dwa zasadnicze kierunki wykorzystania maszyn matematycznych w badaniach historycznych: 1) dla celów informacji bibliograficznej i źródłowej; 2) dla właściwej analizy naukowej.

W pierwszym wypadku chodzi o gromadzenie w pamięci maszyny odpowiednio zakodowanych informacji o publikacjach na dany temat, co umożliwiłoby — choć tylko do pewnego stopnia — zlikwidowanie owego „wąskiego gardła” współczesnej nauki jakim jest szybki wzrost ilości publikacji naukowych. Współcześnie dąży się do tego, by maszyny matematyczne nie tylko podawały zestaw wszystkich prac traktujących na dany temat, ale nadto dawały informację selektywną, pomijając prace o znaczeniu drugorzędym; podobnie z infirmacją źródłową. Problemem o zasadniczym znaczeniu jest tutaj zagadnienie języka. Maszyna operuje językiem w wysokim stopniu ścisłym i sformalizowanym „zrozumiałym” dla niej, cały więc materiał bibliograficzny czy źródłowy musi zostać przełożony na ów język. Ipso facto historycy muszą tu współpracować z informatykami, czy programistami.

W zakresie badań naukowych w ścisłym znaczeniu tego słowa zwracano uwagę na możliwości użycia maszyn do opracowywania danych o charakterze masowym, w szczególności danych statystycznych (historia gospodarcza i społeczna), dla klasyfikacji materiału źródłowego, czy badań porównawczych (badania takie zaawansowane są w wielu dziedzinach historii, jak numizmatyce, archeologii) i innych.³

Możliwości zastosowania maszyn matematycznych istnieją również w dziedzinie historii prawa. W tym zakresie zachodzi możliwość wykorzystania poważnych osiągnięć lingwistyki, gdzie od dawna prowadzone są prace nad formalną strukturą języka, szeroko stosuje się metody statystyczne i osiągnięcia teorii informacji. Znane są prawa statystyczne języka, jak na przykład prawo Zipfa, określające prawdopodobieństwo częstości występowania danego słowa w tekście, czy w oparciu o nie odkryta przez angielskiego matematyka Yula metoda

¹ Na przykład: De Lunay, *Les grands controverses de l'histoire contemporaine. 1914—1945*, Lozanna 1964. Przytaczam za T. Jędruszczykiem, *Zastosowanie maszyn matematycznych w badaniach historycznych*, Studia Metodologiczne, Poznań 1967, t. 3, s. 70.

² Szereg publikacji z tego zakresu cytuje J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1968 s. 362, przyp. 53.

³ Zob.: K. Wyczańska, *Prace nad mechanizacją informacji w naukach społecznych*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 1965, 4, s. 742.

określania autorstwa tekstów anonimowych⁴. Metody te są już daleko zaawansowane i z powodzeniem mogą być wykorzystane w badaniach historyczno-prawnych, gdzie najczęściej przedmiotem analizy jest tekst prawny.⁵

Naprzeciw tym nowym prądom stara się wyjść współczesna kanonistyka. Konkretnie prace zostały podjęte w *Centre de Recherche et de Documentation des Institutions Chrétiennes* (CERDIC) w Strasburgu, którym kierują ks. prof. René Metz (dyrektor Instytutu Prawa Kanonicznego na Uniwersytecie w Strasburgu) i dr Jean Schlick, zastępca profesora na tymże Uniwersytecie. CERDIC współpracuje z *Centre de Calcul* Uniwersytetu w Strasburgu.

Program Centre de Recherche przewiduje dwa zasadnicze kierunki działalności:⁶

A. Pierwszy to zgromadzenie i opracowywanie bibliografii światowej literatury kanonistycznej. W tym zakresie CERDIC współpracując z różnymi ośrodkami naukowymi na świecie, zajmującymi się problematyką Kościoła i całego Chrześcijaństwa, zamierza wydawać corocznie „*Repertorium bibliograficzne instytucji chrześcijańskich — Répertoire Bibliographique des Institutions Chrétiennes* (w skrócie RIC), obejmujące całokształt światowej bibliografii naukowej jaka ukazała się w roku poprzednim. *Repertorium* w pierwszej części zestawia literaturę podług poszczególnych państw (tytuły prac wydawanych w krajach Europy Wschodniej tłumaczone są na język francuski), po czym następuje sporządzony przy pomocy komputera indeks hasłowy dwujęzyczny (w języku francuskim i angielskim). Pod każdym hasłem znajdują się odsyłacze liczbowe do pierwszej części *Repertorium* charakteryzujące nadto samą pracę pod względem wartości naukowej i doboru tematu.⁷ Dotąd ukazały się dwa tomy: RIC 69 i RIC 70. Ten ostatni mieści także bibliografię polską.

Poza wydaniem *Repertorium* naukowcy strasburscy zamierzają utworzyć „skarbiec” wiedzy eklezjologicznej wszystkich wyznań chrześcijańskich. Powołana we wrześniu 1970 r. grupa specjalistów, dokonując odpowiednich „wyciągów” z publikacji naukowych zamieszczonych w dwóch czasopismach: *Documentation Catholique* i IOOC: *Internationale Revue Interconfessionnelle de documentation* ma wypracować

⁴ J. I. Lewin, *Znaki, język, matematyka*. W: *Współczesna matematyka i cybernetyka. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 1969, Biblioteka Problemów, t. 140 s. 416 i n.

⁵ Przykłady zastosowania tych metod w badaniach historycznych także i w Polsce wskazuje J. Topolski, o. c., s. 365.

⁶ Przedstawiając program działania CERDIC oparłem się na publikacji René Metz'a i Jeana Schlicka, *Orientations du Cerdic du Décret de Gratien à l'ordinateur*, Bulletin du Cerdic 1, Université de Strasbourg II 1970.

⁷ Szczegółowo RIC zostało przedstawione w artykule A. Vetulaniego, *Komputer na usługach kanonistów*, „Tygodnik Powszechny” z dnia 2 VIII 1970 r. nr 31.

odpowiednią w tym celu metodę. W przyszłości opracowane informacje naukowe (rzecz jasna po ich zakodowaniu) zostaną umieszczone w pamięci komputera. Pierwsze próby uzyskiwania odpowiedzi na podstawione maszynie pytania mają być przeprowadzone już z końcem 1971 r. Rozpoczęcie właściwej pracy jest przewidziane na rok 1972, zaś począwszy od 1973 r. wszyscy zainteresowani badacze będą mogli po porozumieniu się z CERIC otrzymywać periodycznie szczegółowe informacje bibliograficzne na interesujący ich temat. W bibliotece CERIC stają do dyspozycji badaczy wszystkie prace i czasopisma wzmiankowane przez RIC.

Bez wątpienia zamierzenia uczonych z CERIC umożliwią dalszy rozwój nauk eklezjologicznych, stworzenie zaś *sui generis* centrum współczesnej informacji naukowej w dziedzinie kanonistyki i danie wszystkim zainteresowanym możliwości skorzystania z niej, przyczyni się poważnie do ich szybkiego postępu.

B. Drugi kierunek działalności CERIC to prace badawcze. Plany francuskich naukowców i w tej mierze są imponujące. Skupiają się one: 1) na organizowaniu międzynarodowych kolokwium oraz 2) na prowadzeniu własnych badań.

Międzynarodowe kolokwia organizowane corocznie z udziałem przedstawicieli różnorodnych dyscyplin nauki i różnych wyznań mają być poświęcone problematyce: „Człowiek i Kościół.” Wyniki kolokwium będą publikowane w zbiorze „*Hommes et Eglise*”. Pierwsze takie kolokwium miało miejsce w maju 1970 r. Omówiono na nim problematykę małżeństwa w różnych aspektach. Wygłoszone referaty zostały opublikowane w zbiorze „*Le lien matrimonial*” (Strasbourg 1970). Przyszłe kolokwium (1971r.) ma zająć się problematyką grup nieformalnych w Kościele.

Własne prace badawcze CERIC mają być prowadzone również przy użyciu maszyny matematycznej. Na początku koncentrują się one na Dekrecie Gracjana, jako pierwszej i najważniejszej części średnio-wiecznego *Corpus iuris canonici*.

Program badawczy CERIC przewiduje wprowadzenie do pamięci komputera całego Dekretu. Za podstawę przyjęto edycję lipską Friedberga z r. 1879 (drugie wydanie: 1922), mimo, że jest ono — jak wiadomo — dalekie od doskonałości. W roku 1952 na zjeździe zorganizowanym z okazji 800-iej rocznicy powstania Dekretu pojawiły się nawet głosy domagające jego reedycji. Jednakże wnikliwe studia nowoodkrytych rękopisów Dekretu dowodzą, iż przygotowanie nowego wydania Dekretu Gracjana nie jest jeszcze możliwe. Ciągłe bowiem pozostaje zagadką pierwotna postać Dekretu i jego późniejsze przekształcenia.

Wprowadzając do pamięci maszyny dzieło Gracjana w edycji Friedberga, oraz uwzględniając wszystkie odkrycia współczesnej kanonistyki związane z Dekretem, strasburscy kanoniści pragną stworzyć warunki do nowego wydania. W pamięci maszyny ponadto znajdują swo-

je miejsce pełne dane bibliograficzne o tym, kto i kiedy pisał o Dekrecie, gdzie swoje wyniki opublikował. Informacje te będą uzupełniane w miarę pojawiania się nowych publikacji, odtwarzających pierwotny jego tekst. Powstanie wtedy swoisty „magazyn informacji”, dostępny dla wszystkich zainteresowanych. Założenie takiego „magazynu” przewidziane jest na rok 1974; wtedy też będzie można uzyskiwać pierwsze odpowiedzi. W pierwszej jednakże kolejności pamięć komputera ma być wykorzystywana do bardziej doraźnych badań. Polegać one mają na badaniach: słownictwa, *dicta Gratiani i auctoritates*, co pozwoli — być może — na ustalenie jako była pierwotna postać Dekretu, jak przebiegał jego dalszy rozwój, w szczególności zaś, czy *dicta* i rubryki są tworem jednego człowieka, czy też powstały w wyniku współpracy większej grupy kanonistów. Badania te — jak sądzę — w poważnej mierze będą oparte o metody wypracowane przez współczesną lingwistykę. CERDIC zamierza bowiem w realizacji swego programu współpracować m. inn. z *Centre de Recherche et d'Applications linguistiques* (CRAL) Uniwersytetu w Nancy.

W zakresie badań nad słownictwem zadania postawione komputerowi to wskazywanie wszystkich kontekstów, gdzie występuje dany termin, z różnieniem na *dicta* i *auctoritates*. Maszyna może niemal błyskawicznie wskazać poszukiwane łączenie terminów, na przykład: *aequitas* i *iusticia*. Trzeci bardziej skomplikowany rodzaj badań w tym zakresie to analiza pojęć zbliżonych, synonimów, czy pojęć podrzędnych; wymaga to uprzednio utworzenia słownika terminów używanych przez Gracjana.

Badania nad *auctoritates*, polegać mają na wyodrębnieniu z Dekretu tekstów patrystycznych, kanonów soborowych, dekretów papieskich, tekstów prawa rzymskiego czyli właśnie owych *auctoritates* wraz z inskrypcją oryginału i z kolei porównywanie (tylko niektórych wybranych terminów) z tekstami pierwotnymi. Pozwoli to na przeanalizowanie przekształceń *auctoritates* w stosunku do tekstów wyjściowych, a nadto umożliwi studia nad prawidłowością diktów i rubryk.

Uczni francuscy przewidują, że ich badania pozwolą w przyszłości rozwiązać nie rozstrzygnięte dotąd problemy struktury Dekretu, pierwotnej postaci, późniejszych przekształceń czy miejsca oraz wymiarów traktatów *De penitentia* i *De consecratione*.

Wyniki pierwszych badań mają być w bieżącym roku podane ocenie specjalistów, zaś w roku przyszłym (1972) uzyskane rezultaty zostaną przedstawione na IV Międzynarodowym Kongresie Średniowiecznego Prawa Kanonicznego, który ma się odbyć w Toronto.

CERDIC zapewnia jednocześnie szerokie możliwości informacji w przedmiocie prowadzonych badań. Każdy zainteresowany studiami nad Dekretem Gracjana może zwrócić się do Centre z konkretnym pytaniem; w krótkim czasie otrzyma odpowiedź w oparciu o tekst Friedber-

ga wraz ze wszystkimi ostatnio wprowadzonymi przez naukę korekturami. Można będzie również po złożeniu odpowiedniego zamówienia otrzymać takie odpowiedzi w określonych odstępach czasu, na przykład półrocznych, co zapewni badaczom szybką orientację w aktualnym stanie badań nad Dekretem Gracjana. CERDIC przewiduje nadto wydawanie periodyku *Tabulae Iuris Canonici* (w skrócie TIC) w którym będą publikowane wyniki badań osiągane przy pomocy komputera. Pierwsza publikacja przewidziana jest na rok 1974.

Trudno jest z góry oceniać działalność *Centre de Recherche et de Documentation des Institutions Chrétiennes*. Zamierzenia uczonych strasburskich idą bardzo daleko. Użycie nowoczesnych środków technicznych (żyjemy przecież w wieku rewolucji naukowo-technicznej), wprowadzenie w pełni nowoczesnych metod gromadzenia i wymiany informacji naukowej, szeroko zakrojona współpraca z uczonymi wielu krajów zasługują na szczególną aprobatę. Kanonistyka wieku XX wkroczyła na nowe tory. Z zainteresowaniem i z niecierpliwością oczekujemy dalszych rezultatów działalności *Centre*, których pierwszym owocem są RIC 69 i RIC 70.

Wacław Uruszczak